

HÜSN Ü AŞK'TA ON SEKİZ SAYISI ÜZERİNE

Zeynep KOYUNCU*

ÖZET

On sekiz sayısı, Allah'ın 99 isminden biri olan Hayy'nin ebced hesabı ile on sekize karşılık gelmesi, bismelenin sessiz harflerinin adedinin on sekiz oluşu ve Mevlânâ'nın *Mesnevî* adlı eserinin ilk on sekiz beytini bizzat kendisinin yazması sebebiyle Mevlevîler için önemli ve kutsal sayılır.

Şeyh Gâlip de Mevlevî bir şair olarak *Hüsn ü Aşk* adlı eserinde on sekiz sayısına önem vermiştir. Bu makale, Şeyh Galip'in *Hüsn ü Aşk*'ında geçen on sekiz ve katlarına dair manzumeleri tanıtmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: On sekiz Sayısı, Şeyh Galip, Hüsn ü Aşk.

ON THE NUMBER OF EIGHTEEN IN HUSN U ASK

ABSTRACT

Eighteen is regarded as highly important and sacred by Mevlevism because Hayy, one of Allah's 99 names, constitutes eighteen with the method of ebced; consonants of the phrase "bismillahirrahmanirrahim" are eighteen and Mevlana composed the first eighteen couplets of *Mesnevi* by himself.

As a Mevlevi poet Sheikh Galip considered eighteen in his written work too. This article aims to explain number of eighteen and its multiples in the poems of Sheikh Galip's "*Hüsn ü Aşk*".

Key Words: Number of Eighteen, Sheikh Galip, Husn u Ask.

Giriş

* Öğ. Gör., Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Edebiyatı
zeynepk@atauni.edu.tr

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*
Volume 4/7 Fall 2009

Klasik Türk Edebiyatı'nın son büyük tasavvufî *Mesnevîsi*, *Hüsn ü Aşk*'ın yazarı Şeyh Gâlip, (1757-1799) Mevlevî şairler arasında eserleri ile özel bir yere sahiptir. Şair ilk eğitimini babası Mevlevî dervişi Mustafa Reşid Efendi'den aldı; Galata Mevlevîhanesi Şeyhi Hüseyin Efendi'den de istifade etti. Dîvân'ını tertip ettiğinde yirmi dört, *Hüsn ü Aşk*'ı yazdığı dönemde yirmi altı yaşında idi. Konya'da başladığı 1001 günlük çilesini 1787'de Yenikapı Mevlevîhanesi'nde tamamlayarak dede unvanını alan Gâlip sekiz yıl Galata Mevlevîhanesi meşihatinde bulundu.

Mesnevî kısmı 2041 beyitten meydana gelen *Hüsn ü Aşk*'ın beyit sayısı her biri altı kıtadan oluşan dört tardiye ile beraber 2101'dir. Şair, klasik tarza uyarak tahmîd, na't, mi'raciyye ve iki başlık altında Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ile babası Mustafa Reşid Efendi hakkındaki on sekizer beyitlik methiye bölümlerinden sonra telif sebebini anlatarak esere başlamaktadır.¹ Şeyh Gâlip'in tesiri altında kaldığı isim mürşid-i kâmilî Mevlânâ'dır. *Hüsn ü Aşk*'taki bazı motiflerin kaynağı Fuzûlî'nin *Leylâ vü Mecnun*'u² ve Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sidir³. Nitekim eserin sonunda yer alan "Fahriyye-i Şâirâne" bölümünde Mevlânâ'nın izinde olduğunu;

Esrârını Mesnevîden aldım

*Çaldım velî mirî malı çaldım*⁴

diyerek belirtmiştir. Gâlip'de Mevlânâ etkisi *Hüsn ü Aşk* gibi Dîvân'da da görülür.⁵

Mevlânâ'nın, *Mesnevî*'nin dokuzuncu beytinde

Âteş-est in bâng-i nây u nîst bâd

Her ki in âteş ne-dâred nîst bâd

(Neyden çıkan yanık ses ateştir, rüzgâr değil kendisinde bu ateş olmayan kimse yok olsun)⁶, diyerek üzerinde durduğu âteş kelimesi Gâlip'in Dîvân'ında 185 kez tekrarlanmıştır. Şeyh Gâlip

¹ Naci Okçu, "Hüsn ü Aşk", *DİA*, C.19, İstanbul, 1999, s. 29-31.

² Şeyh Gâlip, *Hüsn ü Aşk*'ın konusunu, esas bakımından Fuzûlî'nin Sıhhat ü Maraz'ından almakla beraber diğer kaynaklardan da faydalanmıştır. Sevgi oğulları kabilesinin bir Arap kabilesi oluşu, Hüsn ile Aşk'ın birbirlerini sevmeleri, mektebe devamları ve sevgilerinin orada ilerleyişi Fuzûlî'den alındığı gibi bu kitapta Galib'in de itaf ettiği gibi yer yer "Mesnevî"den alınan kısımlar da vardır. Meselâ, Sevgi oğulları kabilesi anlatılırken Mesnevî'deki Bağdat halifesine su götüren bedevî hikâyesi esas tutulmuş, son kısımlarda Suhan'ın bir ihtiyar doktor şekline gelişinde, Mesnevî'nin ilk hikâyesindeki Tabîb-i İlâhî'nin gelişi hikâyesinden faydalanılmıştır. Abdülbâki Gölpınarlı, *Şeyh Galip Hayatı Sanatı Şiirleri*, İstanbul, 1953, Varlık Yay., s. 23.

³ Gâlip'de Mevlânâ etkisi için bk. Victoria R. Holbrook, *Aşkın Okunmaz Kıyıları*, İletişim Yay., İstanbul, 2008, s.77-95.

⁴ Şeyh Gâlip, *Hüsn ü Aşk*, haz. Orhan Okay-Hüseyin Ayan, Dergah Yay., İstanbul, 2006, s.384.

⁵ Dîvân'da 18 sayısız farklı bir makale olarak yayına hazırlanmaktadır.

⁶ H.Kamil Yılmaz, *Dinle Neyden*, İstanbul, 2008, Erkam Yay., s. 109.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Divân'ında ateş unsurunun, geniş bir yer tutması 1782 de İstanbul'da çıkan büyük yangınlar ve aynı dönemde revaç bulan humbara ve lağım gibi ateşli silahlara da bağlanabilir.⁷

*Gül âteş gülbün âteş gülşen âteş cûybâr âteş
Semender tynetân-ı 'aşka besdir lâlezâr âteş (G.139)⁸*

*'Aşıkım hâb nidiğin bilmem
Âteşim âb nidiğin bilmem (G.225)⁹*

Çocukluğundan itibaren Mevlevî kültürü ile büyüyen, çıkardığı çile esnasında on sekiz ayrı vazifeyi ifâ eden, Gâlip Dede'nin *Hüsn ü Aşk* adlı tasavvufî-alegorik Mesnevîsi ve Dîvân'ını on sekiz sayısını dikkate alarak incelendiğinde dokuz, on sekiz, otuz altı sayılarıyla nazmedilen şiirlerin büyük çoğunluğunun muhteva bakımından Mevlevîlikle bağlantılı olduğu tesbit edilmiştir. Ahmet Arı Gâlip'teki Mevlevîlik tesirini şöyle açıklar:

"Mevlevî dergâhlarının lâhûtî havası ile Mevlevî âyinlerinin coşkulu bir o kadar da vakur sesleriyle ve semazenlerin kanatlanıp ebedî âlemlere uçurecekmiş hissi veren görüntüleri ile beslenen Şeyh Gâlib'in sanatının şekillenmesinde elbette tasavvuf ve Mevlevîlik en etkili unsur olarak yer alacaktır."¹⁰

Bu makalede, Şeyh Gâlip'in *Hüsn ü Aşk*'ta on sekiz ve katları ile yazdığı bölümler tanıtılmaya çalışıldı.

Mesnevî-i Manevî ve On sekiz

Mesnevî-i Manevî, Mevlânâ Celâleddîn'in 6 cilt, yaklaşık 25.700 beyitlik eseridir.¹¹ *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beyti bizzat Mevlânâ tarafından manevî bir ilham ile kaleme alınmıştır ve bu beyitler eserin özü kabul edilir. İlk on sekiz beyitte sazlıktan koparılan ney ile insanın âlem-i ervâhtan ayrılışı sembolik bir biçimde anlatılır. Şârihler, *Mesnevî*'nin geri kalan kısmını ilk on sekiz beytin tefsiri ya da şerhi şeklinde nitelendirmişlerdir.¹² Tesbit ve temin edilebilen yirmi dokuz *Mesnevî* şerhinden altı tanesinin sadece ilk on sekiz beyit ile sınırlı olması bu sayının şârihler için önem arz ettiği varsayımını kuvvetlendirmektedir.¹³ *Bişnev* yani *dinle* sözü ile başlayan on sekiz

⁷ Şeyh Gâlip, **Şeyh Gâlib Dîvânı**, Haz. Muhsin Kalkışım, Akçağ Yay., Ankara, 1994, s. 14; Mehmet Kaplan, **Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar**, "Şeyh Galib'in İnsanlık Anlayışı", Dergah Yay., İstanbul, 1999, s. 26-27.

⁸ Şeyh Gâlip, **Şeyh Gâlib Dîvânı**, Haz. Muhsin Kalkışım, Akçağ Yay., Ankara, 1994, s. 327.

⁹ Şeyh Gâlip, age, s. 375.

¹⁰ Ahmet Arı, **Gâlib Dede'nin Aşk Ateşi, Şeyh Gâlip Divanı'nda Aşk**, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2003, s. 46.

¹¹ Semih Ceyhan, "Mesnevî", **DİA**, C.29, İstanbul, 1999, s. 325-334.

¹² İsmail Rüsûhî Ankaravî, **Mesnevî'nin Sırrı, Dîbâce ve ilk 18 beyit şerhi**, haz. Semih Ceyhan-Mustafa Topatan, Hayy Kitap, İstanbul, 2008, s. 48.

¹³ Şener Demirel, **Dinle Neyden**, Araştırma Yay., Ankara, 2005, s.31.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

beytin son kelimesi *vesselâm* ile biter. Bişnev kelimesinin ilk harfi olan ب ile vesselâm kelimesinin son harfi olan م besmelenin ilk ve son harfleridir. Dolayısı ile bişnev-vesselâm Mevlânâ'nın eserinin bir bakıma Besmele'sidir. Bu iki kelimeyle, tasavvufun kişiye emrettiği söylemek değil dinlemektir yorumu yapılabilir.¹⁴

Mevlânâ'nın cebir ilmine ve dolayısı ile sayılara ilgisi olduğunu, cebirle edebiyatı birleştiren ebced hesabını kullanmasından anlayabiliriz. "Huda'dan bir küçüğüm varım siz bulun" dediği yaş hesabı "Huda" 605 ettiğine göre 604'tür. Nitekim doğum tarihi h. 604'tür.¹⁵ Mevlevîlik, İslam tasavvuf ekollerinin diğerlerine nazaran ebced hesabına çok daha fazla önem verir. Mevlevîler bu hesabı sadece isim ve sembollerinde değil tasavvufî tefsir sahasına taşıyarak orada da kullanmışlardır. Mevlevîlikte ebced hesabı asıl kullanımını tarih düşürmede göstermiştir.¹⁶ 1001 gün süren Mevlevî çilesi ebced hesabı ile Allah'ın menfaat ve mazarratları yaratan "Darr" ismine karşılık gelir.

On sekiz'e Dair

On sekiz sayısının *Mesnevî'nin* Mevlânâ tarafından yazılmış olan ilk on sekiz beyti dolayısıyla kutsal sayıldığı düşünülür. Mevlânâ *Divân-ı Kebir*'deki bir gazelinde "Ey yasemin tenli güzel, on sekiz kadehten aşağı kabul etmem. Yumuşak ol, halîm ol, ey sert, ey öfkeli sevgili" demektedir. Bu itibarla on sekiz sayısını kutsal saymak Mevlânâ'nın çağında mevcut geleneksel bir anlayıştır.¹⁷

İslam kültüründe, on sekiz sayısı, Besmele'nin sessiz harflerinin on sekiz olmasına, tüm varlığa hayat veren Allah'ın *Hayy* isminin ebced hesabıyla on sekiz etmesine ve on sekiz bin âlemi temsiline atfen kutsal sayılır.¹⁸ Kur'ân-ı Kerîm, âlemlerin Rabb'ine hamd ile başlar.¹⁹ Mutasavvıfların yaygın inancına göre 18.000 âlem vardır. Eyüb peygamberin hastalıkla imtihanı on sekiz yıl sürmüştür. Mevlânâ, 1255'te on sekiz yaşında iken, Gevher Banu ile evlenmiştir.²⁰

On sekiz sayısının tasavvuftaki kudsiyyetinin izahı şöyledir: Sûfilerce mutlak varlık olan Allah, zatî iktizası olan hakikat-i Muhammediyye'ye tenezzül etmiş ve bundan da kâinat zuhur

¹⁴ Ömer Tuğrul İnançer, *Dinle Neyden*, Sufi Yay., İstanbul, 2009, s. 16.

¹⁵ خدا Ebced hesabı ile harflerin rakam karşılığı "ha" 600, "dal" 4, "elif" 1'dir. Toplamda 605 eder.

¹⁶ İsmail Yakıt, "Mevlevîlikte ve Mevlevîhânelerde Ebced Hesabının Rolü", *Osmanlı Araştırmaları*, Fakülte Kitabevi, Isparta, Aralık, 2002, s. 123-126.

¹⁷ İsmail Rüşûhî Ankaravî, age, s. 49.

¹⁸ Annemarie Schimmel, *Sayıların Gizemi*, Kabcacı, İstanbul, 2000, s.229-230.

¹⁹ "Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun", Kur'an, Fatıha Sûresi, 1/1.

²⁰ Demirel, age, s.31.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

eylemiştir. Yaratıcı kudretin aktif kabiliyeti olan “akl-i küll”le pasif kabiliyeti olan “nefs-i küll”, dokuz göğü meydana getirmiş, bunların hareketi, dört unsuru izhar eylemiştir. Dokuz gökle dört unsurdan cemât, nebât ve hayvân vücut bulmuştur. Böylece kâinat, kısa ve toplu bir bakımla on sekiz varlıktan meydana gelmektedir. Mübalâğa ve tafsil bakımından bu on sekiz âlemin her biri, Araplarca son sayı olan binle ifade edilmiş ve “on sekiz bin âlem” sözü meydana çıkmıştır.”²¹

Eskilere göre âlemler on sekiz'dir: Buna göre, 1-Mutlak Varlık 2-Zatına Muzâf Olan Bilgisi, 3-Atlas Göğü, 4-Sâbiteler Göğü, 5-Zuhal Göğü, 6-Müşterî Göğü, 7-Zühre Göğü, 8-Güneş Göğü, 9-Mirrih Göğü, 10-Utarid Göğü, 11- Ay Göğü, 12-Yel (hava), 13-Ateş, 14-Su, 15-Toprak, 16-Cansızlar (Cemadat), 17-Nebatlar, 18-Canlılar (hayvanlar)²² olmak üzere on sekiz âlem vardır.

Mevlevîlerce mukaddes addedilen bu sayı ile *nezz-i Mevlânâ* terim olarak kullanılmıştır. *Mevlevîlerde on sekiz nezir vardır. Mevlânâ nezri, dokuz ve dokuz bölünebilen sayılardır. Dokuzun iki misli olan on sekiz sayısı tam nezir sayılır ve nezz-i Mevlânâ'yı ifade ederdi. Tekkeye giden kişi, dergâhtan çıkarken, dedesiyle görüşür ve bu sırada sır olarak, yani gizlice avucuna, yahut niyâz ederken postunun altına, kudretine göre on sekiz kuruş, yahut on sekiz yirmi beşlik, yarım lira... koyardı. Kudreti yoksa yeşil bir yaprak, nezir yerine geçerdi.*²³ Bu sayının on sekiz oluşu Mevlânâ'ya her gün on sekiz kere tecellî-i zât zuhûr etmesiyle açıklanır. Her nezir, bin sayılır ki, nezirler bu açıdan on sekiz bin âleme tevâfuk eder. Nezz-i Şems (-i Tebrîzî) altıdır. Mevâlid-i selâseden her biri yaklaşık altı bin olarak kabul edildiği için üç mevâlid altı binle çarpılınca on sekiz bine ulaşır. Bu durumda nezz-i Şemsî cinsleri mevâlidten her birinin türlerini ve nezz-i Mevlânâ'nın cinslerini içine alır.²⁴

Mevlevî tarikatında matbaha giren can on sekiz ayrı hizmette bulunurdu.²⁵ “*Mevlevîlikte, semaya katılan semazenlerin*

²¹ http://www.semazen.net/sp.php?id=41&page_id=1&menu_id=id10
(E.T.01.09.2009)

²² Abdülbâki Gölpınarlı, *Mesnevî Tercemesi ve Şerhi I-II Cilt*, İstanbul, 1990, İnkılap Yay., s. 15.

²³ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâdan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul, 1953, İnkılap Yay., s. 436.

²⁴ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 2005, s. 481; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlevî Adap ve Erkani*, İnkılap ve Aka Kitabevi, İstanbul, 2006, s. 46; geniş bilgi için bk. Gölpınarlı, 1953, age., s. 436.

²⁵ *Müptedi burada kendisiyle beraber 18 kişilik bir mertebeler silsilesi bulur. İlk vazifesi ayakçılıktır. Bundan sonra çırağcılık, süpürgecilik, dışarı kandilciliği, anların yataklarını yapma işi olan yataçılık, dedelerin kahvelerini döğme işi tahmişçilik, içeri kandilciliği, içeri meydancılığı, sofraya kurma hizmeti somatçılık, pazarcılık, yemek kapları ile ilgili vazifeler olan dolapçılık, bulaşıkçılık, şerbetçilik,*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

sayısı dokuz ya da on sekiz olur, kapıdan geçen derviş on sekiz gün hücrelerinde kapalı kalır; tarikate yeni sülûk etmiş bir can ilk on sekiz gün üstünde getirdiği elbiseleriyle çeşitli hizmetlerde çalışır; hayderî cübbesinin yakasına göğüs hizasına kadar inen ve istivâ denen iki parmak eninde ve dokuz ve on sekiz sıra makine dikişi çekilir, tekbir edilen sikke Mevlânâ'nın sandukası altında on sekiz gün kaldıktan sonra başa giyilir; cezalandırmada bile küstahın arkasına hafif darbelerle dokuz veya on sekiz değnek vurulurdu. Herhangi bir yoksula bir dergâha bir dervişe niyaz olarak on sekiz kuruş, lira gibi daima dokuz ve katları gözetilerek para verilir, derviş binbir gün çile çıkardıktan sonra hücre sahibi olur; hücrede on sekiz gün hücrede kalırdı. Hücre çilesi çıkarmayan fakat şeyh olan kişi de Konya'ya gider, Mevlânâ dergâhında on sekiz gün hizmet eder ondan sonra kendisine hilafetnâme verilirdi.”²⁶

Mevlevîlikte on sekiz sayısına verilen bu önem, edebiyatımızda yer tutan tarih düşürme geleneğine ta'miye²⁷ ile girmiş ve sayısal değeri on sekiz kabul edilen “*nezr-i Mevlevî ile*” ifadesinden tarihe on sekiz ekleneceği, “*nezr-i Mevlevî çıkıp*” ifadesinden de tarihten on sekiz eksiltileceği anlatılmak istenmiştir.²⁸

Çifte dokuzun Batı'da da belli bir önemi vardır. Bu önem on sekizin dairesel 360 sayısı ile bağlantılı oluşu ile ya da Ay ve Güneş tutulmasının on sekiz yılda bir aynı sırada gerçekleştiği için bir astral sayı oluşuyla açıklanabilir. On sekiz, sayısal değeri Davud adına karşılık geldiği için Kabala'da, İsa'nın on sekiz yıl boyunca güçsüz bir ruhu iyileştirmesini anlatan Luka'da 13:11 ve Teslis inancının temsil

*abdesthane temizliği olan abrizcilik, çamaşırcılık sonra hücredeki dervişlere aşçıbaşının emirlerini bildiren dışarı meydancılığı yapar. Sonunda matbaha girenlere yol gösterme işi olan halife dede ve aşçı dedenin vekilliği olan kazancı dede olunurdu. Binbir gün sonra derviş artık dergâhta bir hücrede oturma hakkını kazanmış olurdu. Asaf Halet Çelebi, **Mevlânâ ve Mevlevîlik**, Hece Yay., Ankara, 2006, s-97-102; Gölpınarlı, 1953, age., s. 391-398.*

²⁶ İsmail Rüşûhî Ankaravî, age, s. 49 ayrıca bk. Gölpınarlı, 1953, s.426.

²⁷ Tamiye:1.Kör etme, körletme 2.kapalı şekilde anlatma 3.ebcd hesabıyla düşürülen bir tarihte, hesabı doğru bulmak için çıkarılacak veya eklenecek sayı Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat,Aydın Kitabevi, Ankara, 1999, s.1031

*Bir tarih mısraındaki harflerin sayıca toplamı söylenmek istenen tarih yılını tam olarak vermezse, o zaman ihtivaya göre, bazı kelime oyunlarıyla bir sayı veya karşılığı bir harf, kelime yahut tamlama ya çıkarılır ya da eklenir. Tarih mısraındaki sayı farkı bu şekilde giderilerek tarih tamamlanır. Böyle tarihlere tamiyeli (tamamlamalı söylenen) tarih denir.(Turgut Karabey, *Türk Edebiyatında Tarih Düşürme*, AÜ, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 1983, s. 123.)*

²⁸ Mustafa Çıpan, “Nezr-i Mevlânâ Mevlevîlikte 18 Rakamı”, **Bişnev, Mesnevî'nin İlk 18 Beyti**, Konya Büyükşehir Belediyesi, İstanbul, 2007, s.19-24.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

etmesi nedeni ile 3x6 Hıristiyan inancında da yer bulmuştur. Alman mitolojisinde odak noktası dokuz olarak, dokuzun iki katına çıkarılması ile ortaya çıkar. Yine Alman mitolojisine göre Haldan'ın on sekiz oğlu vardı ve Odin on sekiz şey bilirdi.²⁹

Dokuz'a Dair

Dokuz tek kare sayıların ilki (3x3) ve bir basamaklı sayıların sonuncusudur, tasavvufta sayılardan ilâhi sırlar çıkartılır ve onlara mistik anlamlar verilir. Sayılar ilmi, felsefeye başlangıç ilim ve hikmet kapısının anahtarıdır.³⁰ Dokuz rakamı matematiksel anlamda özeldir ve *mükemmel sayı* olarak adlandırılır. Rakamın çarpanları toplandığında yine dokuz elde edilir (4x9=36 ; 3+6=9).³¹

Mevlânâ'nın *Celâleddîn* ismi dokuz harften oluşur.³² İlk on sekiz beyitte hikâyesi anlatılan ve insan sesine en yakın enstruman olan ney, tek parça ve *dokuz* kısa boğumlu bir kamıştan (biri alt kısmında) yedi delik (perde) açılması sûretiyle yapılır. İnsanın, anne karnında bulunma süresi dokuz aydır. Dokuz rakamı, usûl-i aşere adı verilen meşhur on tasavvufî makam arasındadır. Dokuzlu tasnifte makamları Ebu Talib Mekkî şöyle sıralar: Tevbe, sabır, şükür, reca, havf, zühd, tevekkül, rıza, mahabbet.³³

Dokuzlu tasnife bağlı olarak bir diğer sıralama da Tevbe Sûresi esas alınarak yapılmaktadır.³⁴ Tevbe dokuzuncu sûredir, başında Besmele olmayan tek sûre oluşu ve "b" harfi ile başlaması ile "Bişnev" kelimesi, yani ب harfi ile başlayan ve başında besmele olmayan *Mesnevî* arasında ilgi kurulur ve *Mesnevî* şerhlerinde "b" harfinin önemi anlatılır.³⁵ Kur'ân'da dokuz ifadesi Neml Sûresi 12 ve 48. âyetlerinde olmak üzere iki kez geçer. Mezkur âyetlerde, Musa peygamberin dokuz mucizesi ve bozgunculuk yapan çeteden bahsedilir.³⁶ Dokuz rakamı tektir, iki katı on sekiz'dir. Tahirü'l-

²⁹ Schimmel, age., s. 243-244.

³⁰ Bayram Ali Çetinkaya, *Sayıların Gizemi ve Tasavvufun Dinamikleri-İhvân-ı safâ modeli*, İnsan Yay., İstanbul, 2008, s.57-74.

³¹ <http://www.biyoloji.egitim.yyu.edu.tr/matpdf/harikasayi9.PDF>

(E.T. 20.10.2009)

³² جَلَّالُ الدِّينِ

³³ Mustafa Kara, "Tasavvuf Kitabiyatında Makamların Sayılarıyla Tasnifi Ve Usûl-i Aşere Geleneği", *Dervişin Hayatı Sufinin Kelamı*, Dergah Yay., İstanbul, 2005, s. 304.

³⁴ "Tevbe edenler, ibâdet edenler, hamdedenler, oruç tutanlar, rükû edenler, secde edenler, iyiliği emreden, kötülükten alıkoyanlar ve Allah'ın sınırlarını koruyanlardır. O mü'minleri müjdele!", Kur'ân, Tevbe Suresi, 9/112.

³⁵ İsmail Rüsûhî Ankaravî, age, s. 80; Amil Çelebioğlu, "Muhtelif Şerhlere Göre Mesnevî'nin İlk Beyti ile İlgili Düşünceler", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB, İstanbul, 1998, s. 527-532.

³⁶ "Ve elini koynuna sok, kusursuz olarak bembeyaz çıkıversin, (bu,) Firavun ve kavmine olan 9 ayet (mucize) içinde(n biri)dir. Gerçekten onlar, fasık olan bir

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Mevlevî, *Mesnevî*'nin beyitlerinde çift şeylerden ve birbirine zıd hallerden bahsedildiğini ifade eder; mahsûsâttan mâkûlâta varıncaya kadar bütün mahlûkâtın çift olduğunu vurgulayan Kurân-ı Kerim'den konu ile ilgili âyeti örnek verir.³⁷ Kurân-ı Kerim'de Fecr Sûre'sinin üçüncü âyetinde çift ve teke yemin edilir. Dokuz ayetli tek sûre Hümeze'dir, on sekiz âyetli iki sûrenin ilki Hucurât ikincisi Teğabun'dur. Ayrıca hicri takvime göre aylardan dokuzuncusu Ramazan'dır ki bu ay Müslümanlar için kutsaldır.

Türk kültüründe dokuza ait edindiğimiz bilgiler arasında, sayının öneminin Hint-Germen ve Orta Asya Türk-Moğol geleneklerine dayanması, İran ve Türk geleneğinde nüh feleğin (dokuz felek) çok sık kullanılması, 7 göksel kürenin ve sabit yıldızları içeren göğün üst kemerinin ötesinde olan en yüksek dokuzuncu cennetle bağlantılı olması vardır. Türkler dokuz göksel küreden söz ederken *dokuzdan öte hiçbir şey yoktur* derler. Oğuz Türkleri dokuz boydur. Türk dili ve edebiyatının olduğu kadar Türk kültür tarihinin de en muteber kaynaklarından biri olan Kutadgu Bilig'de bu sayı ilkin, sözün dokuzunu gizleyip birini söylemek, diğeri dokuz al sancakla ilgili olarak iki kez geçer.³⁸ Ayrıca Türklerde dokuzlu hediye verme âdeti vardır. Bu sayının kullanımının, Kırım Tatar Hanlığı hükümdarlarının 9x9=81 parçadan oluşan hediye alması, Sibiryâ Yakutlarının büyü ayinine başlamadan önce arkalarına dokuz masum kız ve erkek çocuğunu yerleştirmesi gibi adetlere de yansıdığı görülür.³⁹

Çin Simgeleri Sözlüğü'nde, üçün karesi ve çok kuvvetli bir eril sayı olarak tanımlanan dokuzla ilgili olarak; Çin mitolojisinde yeryüzünün dokuz bölgesi, ülkenin dokuz dağı, dağların dokuz geçidi, denizlerin dokuz adası olduğu ve ölümlerin mekânı cehennem dokuz kuyu kavramı ile anıldığı dokuzuncu ayın dokuzuncu gününde "çift yang" bayramı kutlandığı bilgileri verilmiştir.⁴⁰ Türk kültüründe dokuz ve on sekiz önemlidir. Mitolojiye göre kurttan türeyen Göktürkler on sekiz kardeştir. Uygurların Türeyiş destanında dokuz dallı kutsal ve ulu bir ağaç vardır. Altay yaratılış destanında ise bu

kavimdir.", Kur'an, Neml Suresi, 27/12.

Şehirde *9lu bir çete* vardı, yeryüzünde bozgun çıkarıyorlar ve dirlik-düzenlik bırakmıyorlardı. Kur'an, Neml Suresi, 27/48.

³⁷ Tahirül Mevlevî, age., s. 23; "Yerin bitirmekte olduğu şeylerden insanlardan kendilerinden ve daha bilemeyecekleri nice şeylerden bütün çiftleri yaratan Allah'ın şanı ne yücedir" Kur'an, Yasin Suresi, 36/36.

³⁸ Yusuf Has Hacib, **Kutadgu Bilig**, (Çev.Reşid Rahmeti Arat),Kabalıcı Yay., İstanbul, 2006, bk. s.253 ve s.829

³⁹ Shimmel, age, s. 177.

⁴⁰ Wolfram Eberhard, **Çin Simgeleri Sözlüğü**, Kabalıcı Yay., İstanbul, 2000, s. 97.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

sayı

*Dokuz kişi kılınsın dokuz dalın kökünden
Dokuz oymak türesin dokuz kişi özünden
şeklinde geçer.*⁴¹

Mesnevî'den bir yüzyıl sonra yazılan tasavvufî eser, *Garibnâme*'de Âşık Paşa, dokuzuncu bölümde dokuzlu olanları anlatır. Özetle, eserde, yüce Allah'ın Hz. Muhammed'in nurunu ve o nurdan dokuz feleği yaratması, âlemde var olan her şeyin dokuz tabakadan oluşması, tasavvuf yolcusunun dokuz perdeyi geçmesi, ana karnındaki ceninin dokuz aylık gelişimi, Mirac'da peygamberin geçtiği dokuz felek, âdemoğlunun dokuz nefis ile yaratılması ve dokuz bölük olduğu anlatılmıştır.⁴²

*"Şeyh Gâlip gibi, kültür ve düşünce hayatımız üzerinde büyük etkileri olan önemli bir tarikatın postnişinliğe kadar yükselmiş bir şahsiyetin şiirinde, tasavvufun, Mevlevîliğin bütün meseleleri ile kendini hissettireceğini, hatta bütün diğer unsurlardan daha çok ön plana çıkacağını söylemek, elbette gerçeğin ta kendisidir. Ancak özellikle Divân şiiri ve hele Hint üslûbu gibi inanılmaz derecede zengin kültür, din, felsefe, tarih, coğrafya, gündelik hayat, estetik değerler sistemi musikî, poetika, ilim gibi kaynaklar tarafından beslenen büyük bir geleneğin ürünlerini sadece din ve tasavvuf ile izah etmek ve metinleri yalnızca bu dar çerçeve ile anlamak mümkün değildir."*⁴³ İfadesi ile Şeyh Gâlip'in beyit düzeyinde on sekiz sayısını kullanmasında Mevlevîliğin tesiri olduğu kadar, şairin kültürel birikiminin de göz önüne alınma gerekliliğinden bahsedilmiştir.

Hüsn ü Aşk'ta sırasıyla dokuz-on sekiz-otuz altı beyitle oluşturulan 12 bölüm özetlenerek mesnevî'de yer alış sırasına göre aşağıda sıralanmıştır.

1-Gâlip, *Hüsn ü Aşk*⁴⁴, a on sekiz beyitlik tahmidle başlar. Bu bölümde; şair, kullarına acıyıp, onlara kendisini övme fırsatı veren Allah'a şükür ifadeleri ve insanın Allah'ı övme hususunda acizliğinden bahsettikten sonra on altıncı beyitte acizyet konusunda düşünmeye devam edilirse, söz zincirinin uzayıp gideceğini anlatır.

⁴¹9 sayısı hakkında daha geniş mitolojik bilgi için bk. Bahattin Ögel, **Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar) Cilt I-II**, Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara, 1993.

<http://www.baktabulum.com/turk-dunyasi-ve-kulturu/130624-turk-kulturunde-kutsal-sayi-9-kutsal-sayi-9-hakkinda.html>(E.T.:20.09.2009)

⁴² Ayrıntılı bilgi için bk. Âşık Paşa, **Garibnâme**, Haz. Kemal Yavuz, TDK, Ankara, 2000, s. 311-579.

⁴³ Şeyh Gâlip, **Hüsn ü Aşk**, Haz. Muhammed Nur Doğan, İstanbul, 2003, s.14.

⁴⁴ Şeyh Gâlip, **Hüsn ü Aşk**, Haz. Orhan Okay ve Hüseyin Ayan, İstanbul, Dergah Yay., 2006, s.51.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Bu beyit sözü kısa kesmenin gerekliliğinden bahseden *Mesnevî-i Manevî*'nin on sekizinci beytini hatırlatır.⁴⁵

Hamd ana ki kıldı halka rahmet	Tahmîdde acze verdi ruhsat
Acz olmasa hâl olurdu müşkil	Pây-ı kec-i kilik olurdu der-gil
Ger hamdine yoksa hadd u ihsâ	Şükr et ki zeban-ı acz gûyâ
Hamd eyle ki verdi şer'-i mânâ	Tahmîd-i Hudâ'da acze fetva
Bahş eyledi ehl-i acze idrâk	Fehvâ-yı şerîf-i "mâ arafnâk"
Ahır yine acz oldu hâsıl	Amma olamazdı kimse vâsıl
Noksânımıza himâyet etti	Tâciz değil inâyet etti
Aslah ana vâcib olmamıştır	İhsânını mûcib olmamıştır
Mahz-ı keremiyle etti tasvîr	Adl üzre nizâm-ı halkı takdîr
Acz olmasa bî-nevâ kalırdık	Hep ebkem ü kec-edâ kalırdık
Müşkildi edâ-yı şükr ü tahmîd	Kanda leb-i zerre kanda hurşîd
Ammâ ki zebân-ı aczimiz var	Vasfında beyân-ı aczimiz var
İnsâf ile ger olursa dikkat	Ni'met mi değildir acze ruhsat
Her bir niâmın senâsı lâzım	Bu bahsde şükr olur mülâzım
Bundan dahi aczimiz hüveydâ	Afvetti yine cenâb-ı Mevlâ
Bihâd eğer eylersek tahayyül	Zencîr-i sühan bulur teselsül
Mevc urmağile muhît-i fikret	Cûş eyledi hayret içre hayret
Min ba'd dil oldu mest ü medhûş	Akl eyledi bahr-ı nutku hâmûş

2- *Der vâsf-ı şerîf-i Cenâb-ı Hazret-i Hüdâvendigâr K.S.*,⁴⁶ on sekiz beyitten oluşmaktadır. Bölümde Mevlânâ söz ülkesinin sultanı, velilerin baş tacı gibi çeşitli sıfatlarla övülmüş, Mevlânâ'nın ilminden, feyzinden, diğer âlimlerinden üstün oluşundan bahsedilmiştir. Onun kıymetli beyitleri Kur'ân ayetlerine benzetilmiş,

⁴⁵ *Der neyâbed hâl-i puhte hiç hâm
Pes sühan kûtâh bâyed vesselâm*

(Ham ervâh olanlar, pişkin ve yetişkin zevâtın hâlinde anlamazlar. O halde sözü kısa kesmek gerektir vesselâm) Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, **Mesnevî**, Terceme ve Şerheden: Tahîr-ul-Mevlevî, İstanbul, Tarihsiz, s.73.

⁴⁶Şeyh Gâlip, age., s.70.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

sözlerinin manâ âlemini aydınlattığı söylenmiş ve Mevlânâ'nın kerâmetlerini anlatmanın abes olacağını ifade edilmiştir. *Hüsn ü Aşk*'in bu bölümünde Mevlânâ'nın “*Men bende-i Kur'ânem eğer cân dârem*“ (Canım bedende olduğu müddetçe Kur'ân'ın kölesiyim) ifadesine ve *Mesnevî*'nin Kur'ân'ın özü (*mağz-ı Kur'ân*) olarak kabul edilmesine göndermeler de yapılmıştır:

İsm olmadı bir kitâba elân

*Seyret şerefîn ki mağz-ı Kur'ân*⁴⁷

(Henüz bir kitaba isim olmamakla beraber Kur'ân'ın özü olan onun şerefini seyret. B.145)

Hatmetti çü enbiyâyı Allâh	Geldi bize evliyâ-yı âgâh
Şehdir o gürûha Molla Hünkâr	Besdir bu cihâna bir cihân-dâr
Sultân-ı serîr-i mülk-i irfân	Seccâde-nişîn-i Şîr-i Yezdân
Endîşesi reh-nümâ-yı tahkîk	Mânendesidir vekîl-i Sıddîk
Hurşîd-i sipîhr-i sulb-i Hayder	Zer silsile-i reh-rev-i Gazanfer
Ney-pâre-i kilki kıldı meşhûd	Bildik ne imiş nevâ-yı Dâvûd
Oldu ulemâ-yı dîne fâik	Peygamber-i Rûm denilse lâyık
Mânâ-yı kelâmı rûh-bahşâ	Mehdî gibi şer'î eyler ihyâ
İsm olmadı bir kitâba el'ân	Seyret şerefîn ki mağz-ı Kur'ân
Mülk-i sühânı sevâd-ı azam	Bir buk'ası taht-ı İbni Edhem
İbrâhim-i Gülşenî gibi merd	Olmuştur o bağa bülbül-i ferd
Abdâl-ı felek helâk-i aşkı	Mihr ü mehi Sîne-çâk-i aşkı
Ebyât-ı şerifi âyet âyet	Esrâr-ı şeriat ü hakîkat
Rûşen sühânı çerâğ-ı mânâ	Her noktası şeb-çerâğ-ı mânâ
Ser-tacı gürûh-ı evliyânın	Şâh u Çelebîsi asfiyânın
Etmıştır ihâta garb u şarkı	Emvâc-ı muhît-i gark u farkı
Aktâr-ı cihâna hükmü cârî	Eczâ-yı zamâna feyzi sârî
Âlem dolu feyz-i himmetinden	Bahsetme abes kerâmetinden

⁴⁷ Şeyh Gâlip, age., s. 71.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

3-*Der zikr-i pişvâ-yı hod*⁴⁸ adlı bölümde “Serbâz-ı muhibb-i Mevlevî” yani Mevlevîliğin cesur dostu sıfatı ile andığı babası Mustafa Reşid Efendi için yazılan övgü dolu beyitlerin de sayısı on sekizdir. Şair, şaşkın ve dilsizdim konuşmaya mecalim yoktu, onun nefesinin feyzi ile sözüm tamamlandı, himmeti ve keremi ile hayat buldum diyerek babasına şükran duygularını ifade eder. Şiir söyleme konusunda babası Reşid Efendi’nin himmetini vurgular ve aşk âleminde kendisine kılavuz olması sebebiyle de ikinci kez babalık ettiğini anlatır. Şair babası Reşid Efendi’nin feyzini nefese, kendisini ise neye benzetmiştir.

Ney gibi beni o zât-ı vâlâ

*Feyz-i nefesiyle kıldı gûyâ*⁴⁹

(O büyük zât beni nefesinin feyzi ile ney gibi söyletti.

B.167)

Bulmağa hitâm bu mebâhis	Bir zât-ı sûtûde oldu bâis
Üftâde-i râh-ı ser-bülendi	Yânî pederim Reşid Efendi
Dil zâviyesinde münzevîdir	Ser-bâz-ı muhibb-i Mevlevîdir
Hakdır bu ki deng ü lâl idim ben	Nutketmeğe bîmecâl idim ben
Kalmıştı zebân-ı hâme hâmuş	Kılmıştı hezâr mevc-i gam cûş
Gelmişti kelâl güft ü gûdan	Geçmişti hayâl reng ü bûdân
Nâgüfte kalıp makaal-i mî’râc	Kalmıştı bu Hüsn ü Aşk bî-tâc
Söyle deyip etti nutka ikdâm	Feyz-i nefesiyle oldu itmâm
Bu güm-rehin oldu dest-gîri	Öğretti sühanda tarz-ı Pîri
Doldurdu benim o merd-i meydân	Himmetle derûnum âb-ı hayvân
Çün oldu cihân-ı aşka rehber	Olmaz mı übüvveti mükerrer
Her nesne ki söylerim senâdan	Âsûdedir âfet-i riyâdan
Ney gibi beni o zât-ı vâlâ	Feyz-i nefesiyle kıldı gûyâ
Hem oldu sebep hem etti	Kıldım nice ehl-i hâle hizmet

⁴⁸ Şeyh Gâlip, age., s. 73.

⁴⁹ Şeyh Gâlip, age., s.74.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

himmet

Âsâr-ı keremleriyle hakkaa	İnkârı küfürdür oldum ihyâ
Anlar da demez buna inâyet	Hem ben dahi eylemem kanâat
Bahr-ı keremin verâsı yokdur	Ol bahrda dürr-i feyz çokdur
İnş' Allahürahîm ü rahmân	Esrâr-ı şühûd olur nümâyân

4- *Sıfat-ı Bezm-i İşân*⁵⁰ başlığı altında remzen tarikat ehli olan Benî Mahabbet kabilesinin meclisinin durumu vafedilir. Muhabbetoğulları kabilesinin içkilerinin ölüm şarabı, kadehlerinin gürz olduğu gibi belâ, savaş ve ölümü çağrıştıran ifadeleri içeren bu bölüm dokuz beyitlidir.

Kasdeylese bunlar ayş ü nuşâ	Tûfân-ı belâ gelirdi cûşa
Sâgarları gürz-i kûh-peyker	Sahbâları merk-i dehşet-âver
Meclisleri rezmgâh-ı âşûb	Mutrıbları hây u hûy-ı dil-kûb
Pinyâli piyâle zannederler	Pergâleyi kâle zannederler
Azrâil o kavme sâkî-i hâs	Mirrîh bezimlerinde rakkaas
Kaanûn u nakaare savt-ı şîven	Teb-lerze-i cân-güdâz def-zen
İşret arasında nukl-i bâdam	Çeşm-i bed-i halk u zehr-i âlâm
Minâdaki penbe penbe-i dâğ	Dâğ içre şerâb-ı şu'le ırmağ
Feryâd u şikence ye's ü hasret	Esbâb-ı safâ dahi ne hâcet

5- Aşk'ın Hüsn'e olan sevgisi ve kavuşma ümidinin anlatıldığı *Hâl-i Aşk*⁵¹ dokuz beyittir. Bu bölümde Aşk'ın kederli düşüncelerinden Hüsn'e kavuşmayı düşünerek biraz olsun kurtulduğu, Hüsn'ün ismini anarak ferahladığı anlatılır.

Evvel ise Aşk-ı biserencâm	Ol şîr-nihâd ü hasta-endâm
Tenhâ yakıp âh-ı sîne-sûzun	Birkaç gece hoş geçirdi rûzun
Kâfûrunu sakınıp şererden	Nûr aldı fetîle-i seherden
Yânî ki hâyâl-i rûy-ı cânân	Eylerdi şebîn sabâha mihmân
Efkâr-ı gam eylese teselsül	Gîsûsun ederdî hep tahayyül

⁵⁰ Şeyh Gâlip, age., s.87.

⁵¹ Şeyh Gâlip, age., s.223.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Kıldıkca şarâb-ı şevki ser-hôş	Lâ'l-i nemekin ederdî hâmûş
Oldukça muhît-i gamda güm-nâm	Hüsn adın anıp bulurdu ârâm
Etmîşdi firîb va'd-ı kemmûn	Bâğ-ı emele riyâz-ı lîmun
Elhâsıl olurdu Aşk-ı çâlâk	Ümmîd-i visâl ile ferah-nâk

6-Ber-geşten-i kâr ve mecnûn şüden-i Aşk der hevâ-yı Hüsn⁵² başlığını taşıyan bu bölüm de on sekiz beyitlidir. Bölümde kavuşmayı beklerken ayrılığın dehşet veren azabıyla tanışan Aşk'ın çektiği acı anlatılır. Bu acının kısa sözlerle tarifinin mümkün olamayacağı, uzun uzadıya izahının gerektiği, ateş unsurları da kullanılarak anlatılmıştır.

Vaktâ ki duyuldu kâr-ı firkat	Gönlünde kırıldı hâr-ı firkat
Ol cism-i latîf-i nûr-peyker	Göz merdümü gibi oldu lâgar
Bilmezdi ki çarh-ı kâr nâsâz	Firkatte vere karâr nâsâz
Vuslat günü hoş hoş eyleyip ıyş	Akşamını eylemezdi derpîş
Dil-dârını kendüye görüp yâr	Sanırdı ki çarh için bekaa var
Değmez mi meğer değil mi lâyıık	Zevk-ı dü cihâna nâz-ı âşık
Mâ'sûk niyâzı kılssa âdet	Dûzahda var âşika saâdet
Ol devleti hazm olur mu mümkün	Bir anı değer cihân mülkûn
Firkat bunun üstüne belâdır	Az âşık o derde mübtelâdır
Düşmez olur olmaz aşk-bâza	Kim döndüre nâzını niyâza
Kim uğradı bu gam-ı elîme	Firdevsten atılıp cahîme
Yâr olmuş idi buna heves-nâk	Bîçâreye ejder oldu tiryâk
Sayyâd ki bin füsûn okurdu	Bin Tebbet-i vâjgûn okurdu
Çün âhûyu eyledi giriftâr	Bî-gâile çekti tîg-ı âzâr
Gam şerhi hulâsa mücmel olmaz	Tafsîl olunup muhassal olmaz
Gelsin mi âhlar beyâna	Bir nebzesi sığmaz âsümâna
Derd âlemdir dil-i şerer-nâk	Almaz o nücûmu zîc-i eflâk
Söz kanda, bu kulzüm-i belâdan	Efgân yanar bu mâcerâdan

⁵² Şeyh Gâlip, age., s.225.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

7- Tasavvufî manada nefsî engelleri temsil eden kuyu ve kuyudaki korkunç devin tasvirlerle anlatıldığı bölüm olan *Sıfat-ı çâh u dîv ve sergüzeşt-i û*⁵³ başlıklı (2x18) otuz altı beyit ile tamamlanmıştır. Bölümde geçen kuyu sembolü Mevlevîlerin doldurduğu çilenin sembolüdür. Ölü file benzeyen, pis kokulu korkunç dev, henüz yolun başındaki acemi Aşk'ı düştüğü durum ve Hüsn'e olan sevdası sebebiyle eleştirir, Aşk'ı ölümle korkutur.

Ammâ ki ne çâh çâh-ı girdâb	Mânend-i ebed verâsı nâyâb
Gayret dedi ana: “Ey fedâyî	Kaarûn’a sor imdi kîmyâyî”
Bir çâh bu kim sevâd-ı â‘zam	Gencûr-i künûz-ı ye’s ü mâtem
Ne râh-i adem ne zulmet-âbâd	Bir çâh içi figan u feryâd
Deycûr-ı firâktan nişâne	Bahr-ı zülümât-ı bîkerâne
Düşse buna Hızr olup da güm- râh	Olur yarı yolda ömrü kûtâh
Mihr atsa kemend-i mâh u sâli	Yok ka‘rını bulmak ihtimâli
Çün düştü o çâha mâh-ı Nahşeb	Lâyık k’ola nâmı çâh-ı Nahşeb
Düştüğüne eyleme teessüf	Mi‘r’acını çehde buldu Yûsuf
San zülfüne cây olup zenehdân	Hârut’â buluştu Mâh-ı Ken‘ân
Velhâsıl o mihr-i âlem-ârâ	Ber aks olup etti çâhı me’vâ
Kasdeyledi târem-i Simâk’e	Bir başka sefer göründü hâke
Gitti nice sâl ü mâh u eyyâm	Ka‘rın bulup etti âhır ârâm
Bir dîve meğer o çâh-ı mihnet	Olmuştu makaam-ı hâb-ı râhat
Bir dîv ki var nice sipâhı	Her birisi ma‘den-i siyâhi
Mânend-i şeb-i firak bed-rûy	Kan teşnesi mürde fil-i bed-bûy
Tuttular ol iki derdmendi	Taktılar ayağına kemendi
Arzeylediler o dîv-i meste	Kim sayd budur şikeste beste
Karşı çağırıp o dîv-i hâil	Mihr oldu Zühal’le san mukabil
Dedi ki: “Ne râha eyleyüp azm	Düştün bün-i çâha böyle bî- hazm
Duydum gam-ı Hüsn’e cân-	Zer tâlibisin esîr-i kânsın

⁵³ Şeyh Gâlip, age., s.261.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

feşânsın	
Lâkin bu ne fikr-i geç-nümâdır	İdrâk değil başa belâdır
Sen kanda o âfitâb kanda	Deryâ kanda serâp kanda
Hoş kısmet imiş bize vücûdun	Bağlandı basîret ü şühûdun
Kim vardı diyâr-ı kîmyâya	Ankaa'ya erişti ya Hümâ'ya
Bîfîkr ü suâl râha düştün	Evvel kademinde çâha düştün
Allah Allah zihî hamâkat	Bu rütbe olur olursa gaflet
Yazık sana acıdım civânsın	Ammâ ki aceb ne bed- gümânsın.”

8-Şairin, seyr u süluk yolunda çeşitli merhalelerden geçen dervişin durumunu aşkın şaşkınlığı şeklinde nitelendirdiği *Sergerdânî-i Aşk*⁵⁴ dokuz beyitten oluşur. Yolunu kaybeden Aşk, daha önce hiç görmediği gam diyarında gök gürültüsü, kasırga sesleri, dalga dalga karanlıklar ve gulyabani hayaletleri arasında dehşet içinde kalmıştır.

Ol havf ü hatardan Aşk-ı âgâh	Bin dehşet ü gamla oldu güm- râh
Bildi ki şehir değil ovardır	Ammâ ya sihir ya simyâdır
Esbâb-ı helâk hep mükerrer	Âvâze-i ra'd ü berk u sarsar
Deryâ-yı zalâm mevc ber mevc	Gûlân-ı hayâl fevc der fevc
Bir yana belâ-yı vehm ü vahşet	Bir yana heva-yı berf ü zulmet
Görmüş değil idi gam diyârın	Nâzendesi idi rûzgârın
Gördü karalardan aştı zulmet	Etti o civânı garkı dehşet
Etti nice serseri tekâpû	Mânende-i gird bâd her sû
Ol deştte iz belirmedi hiç	Bir râh-ı necât görmedi hiç

9-*Hasb-i hâl*⁵⁵ Aşk'ın yani sâlikin girdiği zor yolda Allah'a sığınma ve duasıdır. Şair, perişan haldeki Aşk'ın nasipsizliğini, talihsizliğini ifade eder ve yoktan var eden Allah'ın rahmetinden ümit kesmez, tüm aczi ve samimiyeti ile on sekiz beyit içinde yalvarır.

Ey Hâlık-ı kirdigâr tâ key	Bu mihnet-i hâr hâr tâ key
----------------------------	----------------------------

⁵⁴ Şeyh Gâlip, age., s.278.

⁵⁵ Şeyh Gâlip, age., s.311.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Reh-zen ne revâ ki yol senindir	Ger hâhiş edersen ol senindir
Lâzım mı her ehl-i derd-i pür sûr	Çıkmak ser-i dâra hemçü Mansûr
Etme beni firkata nişâne	Bed-ahdi ne hâcet imtihâna
Çün zerre-i aşka mazhar ettin	Hurşide başım beraber ettin
Câdûlar elinde etme beste	Öldür beni koyma böyle hasta
Ol mevt hayât-ı câvidandır	Ger nefis için isteyene ziyandır
Maksûd hemîn rızâ gerektir	Ol kasde dahi atâ gerektir
Râh-ı talebinde beste pâyım	Sen eyle küşâde bî-nevâyım
Makbule seza bir ilticâdır	Hem eyle kabûl hem duâdır
Gönlümde taleb inâyet eyle	Hâhişte edeb inâyet eyle
Bir lutfâ karîn ola bu matlab	Küstâhlığım kemâl ola hep
Ger dâr ise genc-i mahfilimdir	Ol nâr ise nâr-ı menzilimdir
Çün bahr-ı inayet eyleye cûş	Hâşâ ola bendeler ferâmûş
Bu gam bilirim ki âha değmez	Billâh ki bir nigâha değmez
Ammâ ki ümîd-i rahmetindir	Me'lûf olunan inâyetindir
Sahrâ-yı ademde eyledin cûd	Verdin yoğiken libâs-ı mevcûd
El'ân ademde biz adîmiz	Hâhiş-ger-i ni'met-i amîmiz

10- Sühan remzi ile kâmil mürşidin yetişip haber getirdiği *Agâh-ı dâden-i sühan be-sûret-i tûtî*⁵⁶ de dokuz beyittir. Özetle, yeşil bir papağan Aşk'ı, Çin padişahının kızı Hoşrübâ'ya âşık olmaması, onun işvelerine kanmaması gerektiği konusunda uyarır. Bu ihtarı küçümseyen Aşk, Hüsn varken başkasına sevgi göstermeyeceğini söyler.

Bu şi'r-i teri okurken ol mâh	Bir savt-ı garîb işitti âgâh
Bir tûtî-i sebz-i âl-minkaar	Bir şâhta eyler anı tekrâr
Kim: "Duhter-i Şâh-ı Çîn o hûn-rîz	Bu bağa gelir çü subh-ı gül-bîz
Ol duhterin adı Hüş-rubâ'dır	Âdem-küştür perî-likaadır

⁵⁶ Şeyh Gâlip, age., s.322.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Yazık sana ey civân yazık	Olursun o şîve-kâre âşık
Zâtü'ss-suver'e varırsın elbet	Eyler seni mübtelâ-yı mihnet"
Aşk ana bakıp gurûra geldi	Esrâr-ı hafî zuhûra geldi
Hüsn adın anıp dedi ki: "Heyhât	Ağyâra mahabbet edem isbât!"

Ol tûti-i sebz edip bunu fâş Hızr-ı reh-i gabya oldu yoldaş
11- *Niyâz kerdên-i Aşk bâ hudâ*⁵⁷, Aşk'ın fenafillah yolunda son yakarışıdır. Bu bölümde, gözyaşları içinde, mecazi aşk çemberinde dönen tüm ifadelerin aslında Allah'a duyulan aşktan olduğunun itirafı, acziyetin doruk noktalarındaki içli yalvarışlar, dünyanın aldatıcılığından, kulun Allah'tan olmayacak şeyler istemesi gibi insanî zafiyetlerden bahsedilir ve ilahî aşk niyazları içindeki dervişin içli duaları, bölümde on sekiz beyit halinde sıralanır.

"Yâ Rab sen o şûha merhamet ver	Ben hastayım ana âfiyet ver
Bu jâleden et o mâhı hoşnûd	Çün senden olur husûl maksûd
Hiç hâlîmi etmez oldu pursiş	Kim sûrete eyledik perestîş
Biçâre idim âlîmsin sen	Ben yoktum o dem kadîmsin sen
Ol cürmü kabûl emr-i müşkil	İsnâd-ı zulm ana ne kaabil
Gel kılma mecâzıma mucâzât	Kim bu söz içindir istiârât
Hâşâ ki sana berâber olmak	Sen diğér o mâh diğér olmak
Çün oldum esîr-i çâh-ı telvîn	Mümkün mü sözümde ola temkîn
Zencîr takıp bu büt-pereste	Abdiyyete çek şikeste beste
Maksûdumu cümle hâsıl eyle	Maksûd-ı kadîme vâsıl eyle
Çeksin beni sîneye o dil-ber	Zevk u gamı ile şîr u şeker
Kıl râst velî muhâldir bu	Heyhat ki bir hayâldir bu
Senden taleb-i muhâl haktır	Her matlaba ihtimâl haktır
Hâşâ demem iştiyâk gitsin	Artsın o safa firak gitsin
Hoş-dillere gerçi ol belâdır	Erbâb-ı belâya bir safâdır
Mest ede beni o câm-ı bâkî	Efzûn ede vasl iştiyâkı

⁵⁷ Şeyh Gâlip, age., s.342.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Bîmâr-ı gamım recâ-yı derdim Çoktan beri âşinâ-yı derdim
Derdimle devâmı eyle hem-reng Nâlemlerle terânem et hem-âheng”

12-*Hakikat-i hâl ve hâtîme-i kitâb*⁵⁸ adlı bölüme şair tevazu ile,

Ey hâme eser senin değildir

*Ey şeb bu seher senin değildir*⁵⁹

(Ey kalem, eser senin değildir. Ey gece, bu sabah senin değildir. B.2023) şeklinde başlar.

Bölümde şairin mürşidi Mevlânâ'yı aşk ve vefa ile anışı dikkate değerdir. Mevlânâ'nın feyzinin kendisi gibi yeni yetişen bir çocuğa şiir söylediğini ifade eder.

Feyz erdi cenâb-ı Mevlevîden

*Aldım nice ders Mesnevîden*⁶⁰

(Mevlânâ'dan feyz geldi, *Mesnevî*'den çok ders aldım. B.2029) beyti ile *Mesnevî*'den ilham ve feyz aldığını belirten şairin, eserini bitirdiğini ifade ettiği on sekiz beyitlik bu bölüm, Allah'tan yardım istediği ile son bulur.

Ey hâme eser senin değildir	Ey şeb bu seher senin değildir
Envar-ı füyûz-ı mürşid-i Rûm	Âfâka fûrûgum etti mâ'îlûm
Kıldı beni tıfl-ı mısra-âsâ	Doğdum doğalı sühanla ber pâ
Ben tıfl idim eylemezdim ülfet	Bulmuştu sözüm tamâm şöhret
Bî-minnet ü üstâd-ı tâl'îm	Ser-nâme-i tab'ım etti tanzîm
Allah Allah zihî inâyet	Nâ-bâliga hikmet-i belâgat
Feyz erdi cenâb-ı Mevlevîden	Aldım nice ders Mesnevîden
Gûyâ ki o bahr-ı bî-kerâne	Olmuş hum-ı renkten nişane
Dil hemçü şegâl o bahra düştü	Hem-cinslerim başıma üstü
Tâvûs-ı behişte eyledim nâz	Ammâ ki yok iktidâr-ı pervâz
Boşuboşuna neyveş ettim efgân	Ben söyledim oldu şem' giryân
Olmuştu bu sîne dîk-i hikmet	Ni'met-i leb-i gayre oldu kısmet

⁵⁸ Şeyh Gâlip, age., s. 385.

⁵⁹ Şeyh Gâlip, age., s. 385.

⁶⁰ Şeyh Gâlip, age., s. 386.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Meh gibi açıldım u dolundum	Vakt âhr olunca boş bulundum
Sînemde ne aşk var ne tâbiş	Ebnâ-yı zamâna bir nümâyîş
Müjdemden alındı âşinâlar	Gitti hepsi deyip duâlar
Ben kaldım o söz lehimde kaldı	Keşfî-i murad lenger aldı
Canımda ne sûziş-i taleb var	Gönlümde ne neş'e-i tarab var
Bu resme kalır gidersem eyvâh	Tevfikına mazhar ede Allah

Beyit ve bölüm başlıkları dikkate alınarak *Hüsn ü Aşk*'da dokuz-on sekiz-otuz altı beyitten oluşan bölümler tablo halinde aşağıda verilmiştir:

Hüsn ü Aşk'ta 18 Sayısının (9-18-36) Beyitlere Göre Dağılımı

Dokuz Beyit	Sıfat-ı bezm-i îşân Hâl-i Aşk Sergerdânî-i Aşk Agâh-ı dâden-i sühan be-sûret-i tûfî
On sekiz Beyit	Hüsn ü Aşk Der vâsf-ı Şerîf-i Cenâb-ı Hazret-i Hüdâvendigâr K.S. Der zikr-i pişvâ-yı hod Ber-geşten-i kâr ve mecnûn şüden-i Aşk der hevâ-yı Hüsn Hasb-i hâl Niyâz kerdem-i Aşk bâ Hudâ Hakikat-i hâl ve hâtime-i kitâb
Otuz altı Beyit	Sıfat-ı çâh u dîv ve sergüzeşt-i û

Sonuç:

Şeyh Gâlip, Dîvân şiirinin son temsilcisi olmasının yanı sıra Mevlevî şairler arasında da önemli bir yere sahiptir. Şairin, kısa ömrüne sığdırdığı eserleri arasında bulunan *Hüsn ü Aşk* ve Dîvân'da mürşidi Mevlânâ'nın etkisi dikkate şayandır. Rivayete göre, Mevlânâ *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytini manevî bir ilhamla bizzat kendisi kaleme almıştır. Bu sebeple on sekiz beyit Mevlevîlerce mukaddes

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

kabul edilmiştir. Yaklaşık 25.700 beyitten oluşan *Mesnevî-i Manevî*, bazı şarihler tarafından ilk on sekiz beytin şerhi olarak nitelendirilir ve bu sebeple on sekiz beyte özel bir önem atfedilir. On sekiz sayısının kudsîyeti etrafında tarikat adabı oluşturulmuş ve Mevlevî erkânında bu sayı çok çeşitli alanlarda kullanılmıştır. Nezir-i Mevlevî teriminden, dervişlerin iş bölümüne, gömlek dikişinden, ceza sistemine kadar işleyen on sekiz sayısına bir Mevlevî dedesi olan şair Şeyh Gâlib de şiirlerinde yer vermiş; *Hüsn ü Aşk* adlı *Mesnevî*sinde Mevlânâ'dan aldığı feyzi dokuz, on sekiz ve otuz altı beyit halinde yazdığı bölümlere aksettirmiştir.

KAYNAKÇA

- ARI, Ahmet, **Gâlib Dede'nin Aşk Ateşi Şeyh Gâlib Divanı'nda Aşk**, Fakülte Kitabevi, Isparta 2003.
- Âsaf Halet Çelebi, **Mevlânâ ve Mevlevîlik**, Hece Yay., Ankara 2006.
- Âşık Paşa, **Garibnâme**, (Haz. Kemal Yavuz), TDK, Ankara 2000.
- CEBECİOĞLU, Ethem, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Anka Yay. İstanbul 2005.
- CEYHAN, Semih, "Mesnevî", **Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)**, C:29, Diyanet Vakfı Yay. İstanbul 1999, s. 325-334.
- ÇELEBİOĞLU, Amil, "Muhtelif Şerhlere Göre Mesnevî'nin İlk Beyti ile İlgili Düşünceler" **Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları**, MEB Yay., İstanbul 1998.
- ÇETİNKAYA, Bayram Ali, **Sayıların Gizemi ve Tasavvufun Dinamikleri-İhvân-ı safâ modeli**, İnsan Yay., İstanbul 2008.
- ÇIPAN, Mustafa, "Nezir-i Mevlânâ Mevlevîlikte 18 Rakamı", **Bişnev Mesnevî'nin İlk 18 Beyti**, Konya Büyükşehir Belediyesi, İstanbul 2007.
- DEMİREL, Şener, **Dinle Neyden**, Araştırma Yay., Ankara, 2005.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Aydın Kitabevi, Ankara, 1999.
- EBERHARD, Wolfram, **Çin Simgeleri Sözlüğü**, Kabalıcı Yay., İstanbul 2000.
- GÖLPINARLI, Abdülbâki, **Mesnevî Tercemesi ve Şerhi I-II Cilt**, İnkılap Yay., İstanbul 1990.
- GÖLPINARLI, Abdülbâki, **Mevlânâdan Sonra Mevlevîlik**, İnkılap Yay., İstanbul 1953.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, **Mevlevî Adap ve Erkanı**, İstanbul İnkılap ve Aka Kitabevi, 2006.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, **Şeyh Galip Hayatı Sanatı Şiirleri**, Varlık Yay., İstanbul, 1953.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

- HOLBROOK, Victoria R., “Ortak Simgesel Üslup” **Aşkın Okunmaz Kıyıları**, İletişim yay., İstanbul 2008,
- İNANÇER, Ö. Tuğrul, **Dinle Neyden**, Sufi Kitap, İstanbul 2009.
- İsmail Rüsûhî Ankaravî, **Mesnevî'nin Sırrı Dîbâce ve ilk 18 beyit şerhi**, (Haz., Semih Ceylan ve Mustafa Topatan), Hayy Kitap, İstanbul 2008.
- KAPLAN, Mehmet, “Şeyh Galib'in İnsanlık Anlayışı”, **Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar**, Dergah Yay., İstanbul 1999.
- KARA, Mustafa, “Tasavvuf Kitabiyatında Makamların Sayılarla Tasnifi ve Usûl-i Aşere Geleneği” **Dervişin Hayatı Sufinin Kelamı**, Dergah Yay., İstanbul 2005.
- KARABEY, Turgut (1983), **Türk Edebiyatında Tarih Düşürme**, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum.
- Kur'ân-ı Kerîm Açıklamalı Meali, Haz. Hayrettin Karaman vd., Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2006.
- Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, **Mesnevi**, Terceme ve Şerh Eden: Tahir'ul-Mevlevî, İstanbul, Tarihsiz.
- OKÇU, Naci, “Hüsn ü Aşk”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi** (DİA), C:19, Diyanet Vakfı Yay. İstanbul 1999, s.29-31
- ÖGEL, Bahattin, **Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar) Cilt I-II**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1993.
- SCHİMMELE, Annemarie, **Sayıların Gizemi**, Kabalıcı Yay., İstanbul 2000 .
- Şeyh Gâlip, **Hüsn ü Aşk**, (Haz. Muhammed Nur Doğan), Ötüken, İstanbul 2003.
- Şeyh Gâlip, **Dîvân**, (Haz. Muhsin Kalkışım), Akçağ Yay., Ankara 1994.
- Şeyh Gâlip, **Hüsn ü Aşk**, (Haz. Orhan Okay ve Hüseyin Ayan), Dergah Yay., İstanbul, 2006.
- YAKIT, İsmail, “Mevlevîlikte ve Mevlevîhânelerde Ebced Hesabının Rolü”, **Osmanlı Araştırmaları**, Fakülte Kitabevi, Isparta 2002.
- YILMAZ, H.Kamil, **Dinle Neyden**, Erkam Yay., İstanbul 2008.
- Yusuf Has Hacib, **Kutadgu Bilig**, (Çev.Reşid Rahmeti Arat)Kabalıcı Yay., İstanbul, 2006.

Genel Ağ (Web)

<http://www.baktabulum.com/turk-dunyasi-ve-kulturu/130624-turk-kulturunde-kutsal-sayi-9-kutsal-sayi-9-hakkinda.html>

(ET:20.09.2009)

<http://www.biyoloji.egitim.yyu.edu.tr/matpdf/harikasayi9.PDF>

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

(ET.:20.10.2009)

http://www.semazen.net/sp.php?id=41&page_id=1&menu_id=id10

(ET:01.09.2009)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*